

HAUTAUSMAAT JA MUISTOMERKIT Kalmot, 1630-luvulle

Maaselänlahden Mannilan talojen Kalmosaari taivaanrannassa Kohisevan rannasta nähtynä. Ennen omaa kirkkoa ja kirkkomaata vainajat haudattiin paikallisiin kalmistoihin, joita Pyhäjärveltä tiedetään useita.

Kuusamossa, Kainuussa ja Keski-Suomessa sallittiin vielä 1600-luvulla hautaaminen kyläkalmistoihin. Ennen omaa kirkkoa ja kirkkomaata näin lienee menetelty Pyhäjärvelläkin, sillä Pyhäjoen kirkkomaahan oli matkaa 16 peninkulmaa. Vanhoja kalmopaikkoja ovat Maaselänlahden, Lamminahon ja Emoniemen Kalmosaaret, Purolan Kalmokangas ja Sirviön hautakumpare. Myöhäisempiä hautapaikkoja ovat Liitoperän Sielujenräme ja Tervajärven Surmanniemen sotilaan hauta. Pitäjänmäeltä tiettömien taipaleitten takana tunnetaan tilapäinen kelirikkoajan hautapaikka, jota lienee käytetty viimeksi 1800-luvun lopussa.

Köyhänpelto, vuoteen 1736

Ensimmäinen kirkko ja kirkkotarha rakennettiin 1630-luvulla Pyhäjärven vanhimpien talojen läheisyyteen. Perimätieto tuntee paikan Köyhänpetona. Papit ja arvohenkilöt haudattiin kirkon lattian alle, yhteinen kansa siunattuun multaan kirkkotarhaan.

Köyhänpeltoon siunattiin vuoteen 1739 mennessä enemmän kuin tuhat vainajaa, mukana papit Johannes Sigfridi Jeronius, Jacob Lybeck, Petrus Åhs ja Henrik Berg. Tilien mukaan Köyhänpellon kirkkoon haudattiin vuosina 1719 – 1733 neljä talonpoikaista vainajaa.

Jumalanpelto 1737 – 1875

Katselmuksessa, joka pidettiin 7.11.1736, määrättiin Pyhäjärven uuden kirkon ja kirkkotarhan paikka Väisälänmäellä, hävinneen Kärkelän talon tontille paikkaan, joka ei ole liian lähellä taloja. Tämä Vanha hautausmaa on soikea 147 metriä pitkä ja 121 metriä leveä. Kiviaidan ympäröimän alueen keskellä on Jumalanpellon hautausmaan ja nälkävuosina kuolleitten muistomerkki. Hautaaminen voitiin aloittaa kesällä 1737 ja 1800-luvun alussa se varattiin kulkutauteihin kuolleitten hautausmaaksi ja viimeksi sinne haudattiin 1875.

Vanhan hautausmaan eli Jumalanpellon muistomerkki. ”Sitä ympäröi harmaista kivistä’ tehty muuri, jonka päällä on punaiseksi maalattu staketti. Portti on keltaiseksi maalattu ja varustettu munalukolla.” vt. kirkkoherra E.J. Eriksson 1890.

Tähän hautausmaahan haudattiin säännöllisesti 1800-luvun alkuvuosiin, jolloin alettiin haudata kirkon luo silloiseen uuteen hautausmaahan. Vanha hautausmaa jäi vuosikymmeniksi pois käytöstä ja se kunnostettiin kulkutauteihin kuolleitten hautausmaaksi, jossa käytössä se oli 1830- ja 1860-luvun nälkä- ja tautivuosina. Rivihautojen painaumat näkyvät yhä kiviaidan sisällä. Haudat merkittiin vanhaan aikaan honkaristeillä, jotka uusittin niin kauan kuin vainajaa muistettiin. Hautakiviä tai ristejä ei tällä hautausmaalla ole.

Vanhan hautausmaan eli Jumalanpellon muistomerkin teksti. Johannes 11:25 "Jeesus sanoi : Minä olen ylösnousemus ja elämä; joka uskoo minuun, se elää, vaikka olisi kuollut."

Kun Vanhaa hautausmaata 1950-luvulla kunnostettiin, kiviaidan ympäröimän kirkkotarhan keskeltä löytyi lastuja ja tervaa, rakennuksen jäännöksiä ja aidan kivien välistä löytyi rautainen siunauslapio. Toisen kirkon muistomerkki on kirkkomaan ulkopuolella, mutta kirkko lienee rakennettu kirkkomaahan. Asiakirjojen mukaan kirkko oli tällä paikalla tornittomana kehikkona vain vuoden 1738.

Eino Leskelä pitää toisen

kirkon muistomerkin paljastuspuhetta 1953.

Nykyiset hautausmaat

Kirkko siirrettiin vuonna 1739 nykyisen kirkkomaahan paikkaan, johon talvisodan sankarivainajia alettiin haudata. Tileistä tiedetään tähän vuoden 1739 kirkkoon haudatun ainakin kolme talonpoikaista vainajaa vuoteen 1748 mennessä. Piispa Haartman totesi 1781, että tavasta oli luovuttu. kappalaiset Berg ja Ticklén perheineen lienee haudattu tapulin luo, josaa on nyt pappien perhehautojen muistomerkkejä. Vanhin tunnettu haudaus on rouva Lesceliuksen hauta vuodelta 1833 tapulin ja kirkon välissä, mutta Isac Lesceliuksen ja Jonas Laguksen hautakivet kirkon luona ovat vanhimmat hautamuistomerkit. Ne on tehty aikaisintaan 1850-luvulla. Kirkon luona oleva hautausmaata laajennettiin pohjoiseen vuonna 1849 ja kirkkomaa saavutti nykyisen leveytensä.

Vuonna 1918 vapaussodassa kaatuneitten muistokivi, talvi- ja jatkosodan muistoristi ja sankarihautojen graniittiristien rivit ovat vuonna 1739 perustetussa vanhassa kirkkotarhassa.

Kirkkomaan koillisnurkkaan valmistui pariuhuone juuri ennen Suomen sota 1808. Siinä säilytettiin hautausta odottavia vainajia ja ruumispaareja. Makasiininmäen hautausmaalla rakennettiin 1881 pariuhuone, josta tuli nykyisen kellotapulin pohjan kokoinen. Rakennus katettiin päreillä ja maalattiin punamullalla. Rakennus oli läpiajettava, kommanat eli komerot kahden puolen, toinen ruumiille toinen paareille. Keväällä 1919 tämä ullakko päätettiin siirtää Makasiininmäeltä kirkon luo. Nykyinen sankarihautojen luona olevan kunnostetun kappelin eli ullakon hirsirunko on peräisin Makasiininmäen ullakosta eli parihuoneesta.

Kappali eli ullakko on vuoden 1739 kirkkomaan itäpäässä, koillisnurkassa. Kappelin vieressä kuvan vasemmassa reunassa on vuonna 1918 vakaumuksensa puolesta kuolleten muistokivi. Kuvan oikeassa reunassa seisoo talvi- ja jatkosodan 1939 - 1945 teräksinen muistoristi. Sankaripatsasta suunniteltiin, mutta sen sijaan pystytettiin teräsristi samoihin aikoihin, kun kirkkoon hankittiin honkaristin sijaan alttaritaulu.

Vuonna 1878 otettiin käyttöön Makasiininmäen hautausmaa. Se täyttyi aikanaan ja kirkon luona hautausmaata laajennettiin itään järveä kohti. Hautaaminen alkoi vuoden 1917 jälkeen, vanhimmat hautakivet ovat vuodelta 1922. Kirkosta itään hautausmaata on laajennettu kahdesti. Nämä laajennukset tunnetaan Viljamaan hautausmaina.

Makasiininmäen hautausmaan suuret kuuset ovat vanhojen sukuhautojen kiinto-pisteitä. Hautausmaan takareunalla on mm. kirkkoherra Erikssonin perhehauta.

Isoonpappilaan eli Leirikeskukseen vievän tien varteen Väisälän torpan eli Hunningon länsipuolelle avattiin hautausmaa 1960-luvulla. Näkymä kirkon luota eteläiselle hautausmaalle kohti järveä.

Muistomerkit

Isänmaan vapauden puolesta 1918 kaatuneitten muistokivi

Vuoden 1918 kansalaissodassa pyhäjärvisiä oli mukana molemmilla puolilla ja kirkkomaassa vuosien 1939 - 1945 sankarihautojen kahden puolen ovat valkoisten ja punaisten muistomerkit. Valkoisten kivessä on isänmaan vapauden puolesta Kuusamossa, Etelä-Suomessa ja Virossa kaatuneita seitsemän miestä. Punaisten puolella vakaumuksensa puolesta henkensä menettäneitten muistomerkillä on neljä nimeä: yksi ammuttiin kutsuntakahakassa, kolme kuoli vankileirillä. Suomen sotasurmat 1914 - 1922 tietokannassa on yhteensä 16 pyhäjärvisistä nimeä: yhdeksän valkoista, viisi punaista sekä yksi, joka kuoli linnoitustöissä 1916 Helsingissä ja toinen, joka menehtyi sairauteen Venäjällä. Valtioneuvoston kanslian valvoman Suomen sotasurmat 1914 - 1922 projektin tietokannan nettiosoite on <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main?lang=fi>:

Vakaumuksensa puolesta 1918 henkensä menettäneiden muistokivi pystytettiin kirkkomaahan 1960-luvulla.

Talvisodan aikana 1939 - 1940 Pyhäjärvellä kuolleitten kuhmolaisten evakkojen muistokivi. Talvisodan aikaan kuhmolaiset ja sotkamolaiset sijoitettiin sotaa pakoön Pyhäjärvelle. Posiolaisia evakuoitiin Lapin sodan jaloista syksyllä 1944 Pyhäjärvelle.

Pyhäjärven sankarihaudat heti sodan jälkeen, Vapaussodan muistokivi on vielä selin sankarihautoihin ja suuri valkea risti on puuta. Graniittiristejä on 270.

Talvi- ja jatkosodassa menehtyneitä Pyhäjärvellä O.I. syntyneitä oli 178, täällä asuneita 247 ja Pyhäjärvellä kirjoilla olleita 253 eli kaikkiaan 278. Sankariristejä on kirkomaassa 270, joista kolmessa lukee: Tuntematon sotilas. He ovat tunnistamattomia, perheiltään kadonneita sankarivainajia. Kaksi taisteluissa kadonnutta löydettiin, tunnistettiin DNA:n avulla ja haudattiin jo nimetyn ristinsä alle. Suomen sodissa 1939 - 1945 menehtyneiden tiedosto löytyy nettiosoitteesta <http://kronos.narc.fi/menehtyneet/index.php>

Neuvostoliiton haltuun ottamien Karjalan pitäjien kirkkomaat jäivät heitteille. Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki paljastettiin 28.6.1961.

Siirtoväkeä oli Pyhäjärvellä vuonna 1941 virallisen tilaston mukaan 850 henkeä. Sodan jälkeen kerrotaan Pyhäjärvellä olleen kaikkiaan 650 henkeä Soanlahdelta, Suistamolta ja eri puolilta Karjalaa. Suuri osa heistä asettui Pyhäjärvelle ja toi oman panoksensa pyhäjärveläiseen elämään.

Muulla siunattujen vainajien muistomerkki kirkon vieressä on Jouko Mielosen suunnittelema ja toteuttama.

Sata vuotta sitten enemmän kuin joka kymmenes pyhäkäs oli Amerikassa. Ruotsiin muutti moni 1950-luvulla. Koulutus ja työ vievät nuoria Pyhäjärveltä kaikkeen maailmaan.